

D · N
16/2 1953

Utrikeshistoria och utrikesdebatt

Den 1 april 1944 överlämnade en rad svenska industri- och rederiföretag 100.000 kronor till dåvarande utrikesminister Günther. Gåvan skulle uttrycka erkänsla för utrikesministerns insatser under kriget; den skulle användas att bekosta "ett verk angående Sveriges yttre politiska historia i nyare tid". Vid mottagandet av gåvan förklarade hr Günther: "Avsikten är att använda de medel som nu ställs till förfogande till att åstadkomma en icke blott vetenskapligt fullödig framställning, utan även en för hela folket intressant och nyttig läsning, som kunde bidra till att sprida kännedom om vår utrikespolitiks förutsättningar och fördjupa den utrikespolitiska debatten i vårt land." Utrikesministern "väntade att utarbetandet av verket skulle ta en tid av omkring tre år"; han meddelade att en redaktionskommitté redan tillsatts för att ta arbetet om hand och att ett antal främstående medarbetare engagerats. I pressen uttrycktes allmänt glädje över initiativet och tro på det tilltänkta verkets stora betydelse för allmänhetens upplysning och den offentliga debatten.

Hur har det gått? Om tiden för verkets utarbetande är det nog med en kort erinran. De tre år om vilka utrikesministern talade har vuxit ut till nio år, och ändå har blott en liten del av arbetet fullbordats. Av de fem stora band som ställts i utsikt har ett enda utkommit: professor Gihls bok om tiden 1914—1919. Härtill kommer två separat publicerade avsnitt ur första och andra banden: docent Landbergs om tiden 1648—1697 och docent Roséns om tiden 1697—1721. Nämnas bör tillika att docent Lindberg utgivit förstudier till sitt avsnitt (1872—1914) i boken "Kunglig utrikespolitik". Det hela har gått sakta,

än långsammare än man är van vid i dylika fall, det är det minsta som kan sägas.

Vad planläggningen beträffar, kan fastslås att redaktionskommittén beaktat behovet av en relativt utförlig behandling av senare tid. Ett band skall ägnas tiden till 1697, ett andra 1697—1792, ett tredje 1792—1914, ett fjärde 1914—1919 (redan utgivet i sin helhet), ett femte 1919—1939. Koncentrationen på senare tid, då i våra dagar väsentliga problem mera tydligt börjar avteckna sig, borde likväl, synes det, ha genomförts vida hårdare. Särskilt fäster man sig vid att 1800-talet inte skall bli grundligare redovisat än 1700-talet. Med den arbetstakt som nu hållits vore det enda rimliga att avrunda verket med en eller helst två delar om det andra världskriget.

*

Allmänt har framhållits att de tre delar av verket som hittills utgivits står på ett högt vetenskapligt plan. De är emellertid sinsemellan högst olika. Professor Gihls arbete om det första världskrigets tid — helt naturligt det mest intresseväckande av de tre — har formats som en personlig och färgstark analys och kritik av den svenska politiken; som författaren själv antyder i sitt förord, finns behov av komplettering i källmaterialet och av ett bedömande utifrån andra värderingar. Docenterna Landbergs och Roséns skrifter, i huvudsak byggda på litteratur och tryckta källor, har rimligen inte kunnat bli annat än summariska översikter; då exempelvis tiden 1648—1697 behandlas på 250 sidor, blir resultatet närmast en handbok över traktater, förhandlingar och krig. I dessa böcker framträder starkt svårigheten att på ett tillfredsställande sätt klargöra det utrikespolitiska skeendet för sig; aktionsvärda försök görs att sammankoppla inrikes- och utrikespolitik, men med det utrymme som stått till buds blir dessa försök bristfälliga. Sannolikt av samma skäl förekommer knappast mer än ansatser till en resonerande analys. Att undersökningar av denna art — och de kommer väl att bidra huvudparten av verket — skulle, för att citera hr Günther, bli "en för hela folket

intressant och nyttig läsning" och "fördjupa den utrikespolitiska debatten i vårt land" kan väl ingen på allvar tänka sig. Än mindre att verket, som redaktionskommittén skriver, "skulle kunna bidra att klarlägga huvudlinjerna i den svenska utrikespolitiken" — om nu till äventyrs någon egenlig mening går att utläsa ur den behagliga formuleringen.

På ett par punkter bör reservationer göras till det givna omdömet. Särskilt docent Landberg har haft ambitionen att då och då säga något om utrikespolitik i största allmänhet. Redan i bokens första stycke betonas att "det ibland kan se ut som om meningarna rörande ett lands utrikespolitik alldeles ohjälpligt bryter sig mot varandra i en hård motsats. Många gånger visar emellertid en djupare pejling av motiven och målsättningarna att statens centrala intressen i grunden är så ofrånkomliga och så av situationens krav givna att någon obetingad åtskillnad icke föreligger. Målet i stort kan för alla vara gemensamt, medan tankarna om medel och vägar är mycket skiftande. Detta betyder självfallet inte att de avgörande resultaten blir i stort sett desamma, vilken väg man än väljer" osv., osv. Satsen av denna art ger väl blott ett sken av subtilitet eller rent av svårighet åt den alltför enkla tanken att ett lands utrikespolitik i viss mån är beroende av yttre och konstanta faktorer, främst läget. Är det lönt att säga sådant, är det inte bättre att konkret analysera den rad av skilda problem som skymtar i bakgrunden? Det samma gäller reflexionen att "rivalitet och intressegemenskap är ofta nog olika sidor av samma sak" — annorlunda uttryckt, att förhållandet mellan grannar och konkurrenter växlar mellan fiendskap och samverkan, och uppenbarligen måste så göra.

I ett och annat ger dessa skrifter om äldre skeden anknytningar till nutiden som är ägnade att stimulera intresset. Detta gäller skildringarna av metoden med ostensibla (i beaktligt syfte ordnade eller publicerade) skrifter och förhandlingar. Jämförelser med samtiden inställer sig likaså då Rosén beskriver Karl XII:s envetna strävan att mot sina furstliga fiender mobilisera missnöjda från olika grupper. Men genom att sådana ting serveras utan återblickar och perspektiv, i sträng bundenhet vid tidssammanhanget, mister de mycket av sin förmåga att upplysa och roa.

Kan man tänka sig en utvidgning av ramen som skulle göra verket mera skickat att motsvara de förväntningar som man kunde hysa vid dess start?

H. Färan